

Jon Ronson

DE

PSYCHOPATENTEST

**Over mensen met veel
macht en geen geweten**

Vertaald uit het Engels door Pon Ruiter

MAVEN
PUBLISHING

Voor Anita Bhoomkar (1966-2009)
Ze hield van het leven in al zijn waanzin.

Oorspronkelijke titel *The Psychopath Test:
A Journey Through the Madness Industry*

© Jon Ronson 2011

Nederlandse vertaling

© 2016 Maven Publishing B.V., Amsterdam / Pon Ruiter

www.mavenpublishing.nl

Ontwerp omslag DPS (naar een ontwerp van Crushed)

Foto auteur Barney Poole

Opmaak binnenwerk Michiel Niesen, ZetProducties

Drukwerk CPI Koninklijke Wöhrmann

ISBN boek 978 94 9184 572 7

ISBN e-boek 978 94 9184 573 4

NUR 740

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden veeleenvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze en/of door welk ander medium ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

1. Het ontbrekende stukje van de puzzel 7
 2. De man die deed alsof hij gek was 39
 3. Psychopaten dromen in zwart-wit 75
 4. De test: Ben je een psychopaat of niet? 101
 5. Toto 133
 6. Night of the Living Dead 155
 7. Het juiste soort gekte 187
 8. De gekte van David Shayler 199
 9. Enigszins overdreven 233
 10. De vermijdbare dood van Rebecca Riley 253
 11. Good luck! 279
- Bronnen, bibliografie, woord van dank 299

1

**HET
ONTBREKENDE
STUKJE VAN DE
PUZZEL**

8 Dit is een verhaal over waanzin. Het begint met een curieuze ontmoeting in een Costa Coffee-café in Bloomsbury, een wijk in het centrum van Londen. Daar zaten de neurologen vaak, omdat het University College London Institute of Neurology vlak om de hoek was. Een van die neurologen kwam net Southampton Row in lopen en zwaaide een beetje verlegen naar me. Ze heette Deborah Talmi en zag eruit als iemand die de hele dag in een lab zat en niet gewend was om in koffietenten af te spreken met journalisten, of te maken te krijgen met raadselachtige kwesties. Ze had iemand meegenomen, een lange, ongeschoren jonge man met een nogal academisch uiterlijk. Ze gingen zitten.

‘Ik ben Deborah,’ zei ze.

‘Jon,’ antwoordde ik.

‘Ik ben James,’ zei haar metgezel.

‘En?’ zei ik. ‘Heb je het bij je?’

Deborah knikte. Zwijgend schoof ze een pakje over de tafel. Ik maakte het open en draaide de inhoud een paar keer om in mijn handen.

‘Heel mooi,’ zei ik.

In juli had Deborah over de post een vreemd pakje gekregen. Het lag op haar te wachten in haar postvak. Aan het poststempel te zien kwam het uit Göteborg in Zweden. Op de bubbeltjesenvelop had iemand geschreven: *Als ik terug ben, vertel ik er meer over!* Maar de afzender had er geen naam bij gezet.

Er zat een boek in. Dat telde maar 42 bladzijden, waarvan er 21, om en om, nog blanco waren, maar alles aan het boek – het papier, de illustraties, de typografie en de druk – duidde erop dat er veel geld in gestoken was. De omslag was een fijnzinnige, vreemde tekening van twee handen die elkaar tekenden. Deborah had hem herkend als *Tekenen*, een litho van M.C. Escher.

9

De auteur van het boekje was ‘Joe K’ (misschien een verwijzing naar Joseph K. van Kafka, of anders een anagram van ‘joke’?). De titel was *Being or Nothingness*, een soort verwijzing naar *L'être et le néant (Het zijn en het niet)*, een essay uit 1943 van Sartre. Iemand had met een schaar netjes de pagina eruit geknipt met de naam van de uitgever, het ISBN en de rest van het colofon, dus dat bood geen houvast. Op een sticker stond: ‘Let op! Kijk eerst naar de brief aan professor Hofstadter voor je het boek leest. Succes!’

Deborah bladerde het boekje door. Het was duidelijk een puzzel die moest worden opgelost, met cryptische teksten en pagina’s waar woorden waren verwijderd en dergelijke. Ze keek nog een keer naar dat *Als ik terug ben, vertel ik er meer over!* Een van haar collega’s zat net in Zweden, en al was hij

er de man niet naar om geheimzinnige pakjes te versturen, de meest logische verklaring die ze kon bedenken was dat hij erachter zat.

Maar toen hij terug was en ze ernaar vroeg, zei hij dat hij nergens van afwist.

Deborah raakte geïntrigeerd. Ze ging op internet kijken. En ontdekte dat ze niet de enige was die zo'n pakje had gekregen.

'Waren het allemaal neurologen?' vroeg ik.

'Nee. Vaak wel. Maar er was ook een astrofysicus uit Tibet bij. En een theoloog uit Iran.'

'Het waren wel allemaal academici,' zei James.

Iedereen had het pakje op dezelfde manier ontvangen als Deborah, dus in een bubbeltjesenvelop uit Göteborg, Zweden, met daarop *Als ik terug ben, vertel ik er meer over!* Ze waren blogs en fora gestart en probeerden samen de code te kraken.

Misschien, veronderstelde een ontvanger, moest het boek worden gelezen als een christelijke allegorie: 'Het raadselachtige *Als ik terug ben, vertel ik er meer over!* is duidelijk een verwijzing naar de wederkomst van Jezus. De auteur/ auteurs lijken tegenwicht te willen bieden aan Sartres *Het zijn én het niet* (niet: *Het zijn óf het niet*).'

Sarah Allred, een psycholoog die onderzoek deed naar perceptie, was het daarmee eens: 'Ik heb het vage vermoeden dat dit uiteindelijk een manier van *viral marketing* zal blijken te zijn, of een advertentietruc van een of andere religieuze organisatie om academici/intellectuelen/wetenschappers/filosofen voor schut te zetten.'

Anderen wilden daar niet aan. 'Door de hoge kosten is de theorie dat dit een viral is niet houdbaar, tenzij de men-

sen achter deze campagne erop rekenen dat hun zorgvuldig geselecteerde doelwitten online over dit mysterieuze boek gaan nadenken.’

Intrigerend was dat de meeste ontvangers dachten dat het antwoord bij hen te vinden moest zijn. Zij waren zorgvuldig geselecteerd. Er was duidelijk sprake van een patroon. Maar welk dan? Hadden ze jaren geleden allemaal hetzelfde congres bijgewoond of zoiets? Was er een headhunter op zoek naar een kandidaat voor een toppositie in een met geheimzinnigheid omgeven bedrijf, en kreeg de eerste die het mysterie oploste de baan? Dat dacht een Australische ontvanger.

Eén ding leek wel duidelijk: een briljante man of vrouw of organisatie met contacten in Göteborg had een puzzel bedacht die zo ingewikkeld in elkaar zat dat ook intelligente academici zoals zij er niet uit kwamen. Misschien was hij wel niet te decoderen, omdat de code onvolledig was. Misschien ontbrak er iets. Iemand stelde voor ‘om de brief vlak boven een lamp te houden of er de jodiumdampproef op los te laten. Misschien is er met een ander soort inkt een geheime boodschap op geschreven.’

11

Maar dat bleek niet zo te zijn.

Ze gaven zich gewonnen. Onoplosbaar. Als deze puzzel door academici niet op te lossen was, moesten ze er misschien een wat grover besnaard iemand bij halen. Een privé-detective misschien, of een journalist. Deborah ging op zoek. Welke journalist zou vasthoudend en geintrigeerd genoeg zijn om zich hiermee bezig te willen houden?

Een paar namen passeerden de revue.

En toen zei haar vriend James: ‘Wat dacht je van Jon Ronson?’

Op de dag dat ik Deborahs mailtje kreeg waarin ze me uitnodigde om naar de Costa te komen, maakte ik me behoorlijk zorgen over iets anders. Ik had een zekere Dave McKay geïnterviewd, de charismatische leider van een kleine Australische sekte, de Jesus Christians. Kort daarvoor had hij de leden aangeraden om een nier af te staan aan een onbekende. In eerste instantie verliepen de contacten met Dave heel aardig. Hij kwam prettig excentriek over en daardoor kreeg ik goed materiaal in handen voor mijn artikel, compleet met maffe citaten van hem, maar toen ik stelde dat groepsdruk, onder leiding van Dave, wel eens de reden zou kunnen zijn dat een aantal niet zo stabiele leden ervoor kozen om een nier af te staan, ontplofte hij. Hij stuurde me een bericht dat hij me een lesje wilde leren en daarom het afstaan van een nier, dat op het punt stond te gebeuren, op de lange baan had geschoven. Hij zou de ontvangster laten sterven, en ik zou dan haar dood op mijn geweten hebben.

Ik was gechoqueerd door wat hij over haar schreef, maar ook wel in mijn nopjes over het idiote bericht dat hij had gestuurd, want dat kon ik natuurlijk goed gebruiken. Ik vertelde tegen een journalist dat hij op me overkwam als een echte psychopaat (ik wist niks over psychopaten, maar ging ervan uit dat ze zo optraden.) De journalist zette mijn uitspraak in de krant. Een paar dagen later mailde Dave: 'Ik acht me in mijn goede naam aangetast door je uitspraak dat ik een psychopaat ben en overweeg juridische stappen. Mij is verteld dat ik heel sterk sta tegen jou. Jouw kwaadwilligheid tegenover mij geeft je niet het recht mij te belasteren.'

Daarover zat ik behoorlijk in de rats op de dag dat Deborahs mailtje in mijn inbox belandde.

‘Wat ben ik stóm geweest,’ zei ik tegen mijn vrouw Elaine. ‘Ik vond het leuk om met die journalist te praten. Gewoon, een prima gesprek. En nou heb ik de hele zaak verknald. Dave McKay sleept me voor de rechter.’

‘Wat is er?’ riep mijn zoon Joel, die net binnenkwam. ‘Waarom praat iedereen zo hard?’

‘Ik heb iets doms gedaan. Ik heb iemand een psychopaat genoemd en nou is hij boos.’

‘Wat gaat hij ons aandoen?’ vroeg Joel.

Er viel een korte stilte.

‘Niks.’

‘Maar waarom zit je dan zo in de rats, als hij ons niets gaat aandoen?’

‘Ik vind het niet leuk dat ik hem boos heb gemaakt. Ik vind het vervelend als mensen boos of verontwaardigd worden door iets wat ik heb gezegd. Vandaar.’

‘Je liegt,’ zei Joel, en hij kneep zijn ogen een beetje dicht. ‘Ik weet toevallig dat je het helemaal niet erg vindt om mensen boos of verontwaardigd te maken. Er is vast iets wat je me niet vertelt.’

‘Ik heb echt alles verteld.’

‘Gaat hij ons aanvallen?’

‘Nee. Nee. Nee. Dat gaat absoluut niet gebeuren.’

‘Lopen we gevaar?’ vroeg Joel schreeuwend.

‘Hij gaat ons heus niet aanvallen,’ schreeuwde ik terug. ‘Hij spant alleen maar een proces aan. Hij wil alleen mijn geld hebben.’

‘O god,’ zei Joel.

Ik stuurde Dave een e-mail waarin ik hem mijn excuses aanbod voor het feit dat ik hem een psychopaat had genoemd.

‘Dank je, Jon,’ mailde hij meteen terug. ‘Mijn respect voor

je is een stuk toegenomen. Als we elkaar ooit ontmoeten, is er tussen ons hopelijk iets mogelijk wat in de richting van vriendschap gaat.’

En dus, bedacht ik, had ik me weer eens zorgen gemaakt om niets.

14 Ik keek naar de mails die ik nog niet had gelezen en vond die van Deborah Talmi. Ze zei dat zij en veel andere academici over de hele wereld een geheimzinnig pakje hadden gekregen. Van een kennis die mijn boeken had gelezen had ze gehoord dat ik het soort journalist was dat wel graag de rol van detective op zich nam. Ze besloot met: ‘Ik hoop dat ik je duidelijk heb weten te maken hoe bizar en tegelijkertijd ook intrigerend ik deze zaak vind. Het heeft iets van een avonturenverhaal, of een spel dat zich in een alternatieve werkelijkheid afspeelt, en waarin wij pionnen zijn. Ze hebben het naar onderzoekers gestuurd, en daardoor is de onderzoeker in mij wakker geworden. Maar ik heb het antwoord niet kunnen vinden. Ik hoop heel erg dat jij het van mij over wilt nemen.’

Nu, in de Costa, keek ze naar het boek, dat ik een paar keer omdraaide in mijn handen.

‘In feite,’ zei ze, ‘probeert iemand heel geheimzinnig de aandacht te trekken van zorgvuldig geselecteerde academici, en ik zou graag willen weten waarom. Volgens mij is de opzet zo complex dat er geen solistisch individu achter kan zitten. Het boek probeert ons iets duidelijk te maken. Alleen weet ik niet wat. Ik wil heel graag weten wie het heeft opgestuurd en waarom, maar voor dat soort speurwerk heb ik geen talent.’

‘Tja,’ zei ik.

Verder deed ik er het zwijgen toe, keek bedachtzaam naar het boek en nam een slokje koffie.

‘Ik wil het wel proberen,’ zei ik.

* * *

Ik vertelde Deborah en James dat ik mijn onderzoek wilde beginnen met een kijkje nemen op hun werkplek, vooral bij het postvak waarin Deborah het pakje had gevonden. Ze wierpen elkaar heimelijk een blik toe, zo van: ‘Dat is een rare plek om te beginnen, maar we durven de grote detectieve niet tegen te spreken.’

Maar misschien betekende die blik wel iets anders. Mogelijkheid twee: ‘Het kan gewoon niet zo zijn dat Jon bij zijn onderzoek iets heeft aan een rondleiding door ons kantoor, en het is raar dat hij dat wil. Hopelijk hebben we niet de verkeerde journalist uitgekozen. Hopelijk is het geen rare snuiter met een eigen agenda om te kunnen rondsnuffelen in onze gebouwen.’

15

Als dat in hun blik lag, hadden ze gelijk. Want ik had wel degelijk een eigen agenda, en daarom wilde ik bij hen rondkijken.

James werkte voor de University College London Division of Psychology, gevestigd in een weinig aantrekkelijke betonkolos in de buurt van Russell Square. In de gangen hingen verbleekte foto’s uit de jaren zestig en zeventig, met kinderen die vastgegespt zaten in angstaanjagende machines, en hangende draadjes aan hun hoofd. Ze lachten, opgewonden en niet-begrijpend tegelijk, alsof ze op het strand waren.

Er was ooit een poging gedaan om deze openbaar toegankelijke ruimten iets minder lelijk te maken door een

gang in een vrolijke kleur geel te schilderen. Dat bleek te zijn gedaan omdat er heel kleine kinderen komen om hun hersenen te laten testen en iemand dacht dat geel een kalmerende uitwerking zou hebben. Maar dat zag ik niet gebeuren. Het gebouw was zo deprimerend lelijk dat ze net zo goed een rode neus op een lijk hadden kunnen prikken en dat Ronald McDonald hadden kunnen noemen.

16 Ik keek in werkkamers. In allemaal zat er een neuroloog of psycholoog over een bureau gebogen hard te werken aan iets wat met de hersenen te maken had. In een kamer, hoorde ik, hield de onderzoeker zich bezig met een man uit Wales, die wel al zijn schapen uit elkaar kon houden, maar gezichten van mensen niet kon herkennen. Zelfs dat van zijn vrouw niet, en ook zijn eigen gezicht niet als hij in de spiegel keek. De aandoening heet prosopagnosie of gezichtsblindheid. Blijkbaar beledigen mensen die hieraan lijden onbedoeld hun collega's, burens en hun partner door niet terug te lachen als ze die op straat tegenkomen. Mensen reageren dan toch kribbig, ook al weten ze dat dat gedrag wordt veroorzaakt door een aandoening en niet voortkomt uit arrogantie. Er kan onmin door ontstaan.

In een andere kantoorruimte was een neuroloog bezig met een gebeurtenis uit juli 1996. Een arts, die daarvoor vlieger bij de RAF was geweest, vloog midden op de dag over een akker, keerde een kwartier later om, vloog er nog een keer overheen en zag dat er een enorme graancirkel in was verschenen. Alsof het ding van het ene ogenblik op het andere was ontstaan. Hij was 4 hectare groot en bestond uit 151 aparte cirkels. De Julia Set, zoals hij werd genoemd, werd de beroemdste uit de geschiedenis. Er zijn T-shirts en affiches van gemaakt en congressen over georganiseerd. In de hele beweging rond graancirkels zat niet veel leven meer,

omdat steeds duidelijker werd dat ze niet werden gemaakt door aliens, maar door conceptuele kunstenaars die midden in de nacht in de weer waren met plankjes en touw, maar deze was kennelijk uit het niets ontstaan in het kwartier tussen de twee keer dat de vlieger over de akker vloog.

De neuroloog probeerde erachter te komen waarom het brein van de vlieger de cirkel niet had opgemerkt toen hij er voor het eerst overheen vloog. Want ook toen was hij er wél geweest: hij was de nacht daarvoor gemaakt door Team Saran, een groep conceptuele kunstenaars. Met plankjes en touw.

In een derde kamer zag ik een vrouw die *Little Miss Brainy* op een plank had staan. Op mij kwam ze opgewekt, vlot en knap over.

‘Wie is dat?’ vroeg ik aan James.

‘Essi Viding.’

‘Wat is haar vakgebied?’

‘Psychopaten.’

Ik keek wat beter. Ze zag ons, lachte en zwaaide. ‘Vast heel gevaarlijk werk,’ zei ik.

‘Ik heb een keer een verhaal over haar gehoord. Ze zat te praten met een psychopaat. Die liet ze een foto zien van een bang gezicht. Ze vroeg hem om de emotie te benoemen. Hij zei dat hij niet wist wat voor emotie het was, maar dat dat het gezicht was dat mensen trokken vlak voor hij hen vermoordde.’

Ik liep verder door de gang. Toen bleef ik staan en keek om naar de kamer van Essi Viding. Daarvoor had ik nooit echt over psychopaten nagedacht. Moest ik daar eens naar op zoek gaan? Ik vond het heel bijzonder dat er mensen waren